

18. Daily press briefing. 5.03.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/mar/81396.htm>
19. Daily press briefing. 19.06.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2007/jun/86611.htm>
20. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века / Г. Киссинджер / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2002. – С. 163.
21. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Бжезинский Зб. – М.: Международные отношения, 2003. – С 159.

Надійшла до редакції 19.11.2014 р.

ББК Ф 66.3(ЗСС): 66.2(4Укр)

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЄС У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ І ПЕРСПЕКТИВ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

І. Д. Дудко

АНОТАЦІЯ

Стаття спрямована на розгляд інституційного й процесуального розвитку ЄС від Маастрихтської до Лісабонської угоди із визначенням централістських і демократичних тенденцій Союзу, з одного боку, а з іншого – аналізу відповідності цих тенденцій національним інтересам України у вимірі внутрішніх суспільно-політичних проблем і перспектив інтеграційної політики країни.

Ключові слова: ЄС, інституції, процеси, Україна.

Європейський вибір інтеграції набув на сьогодні не тільки об'єктивно обґрунтованого характеру з погляду на висловлений в умовах Революції гідності намір української нації рухатись європейським шляхом розвитку, а й характеру національно затвердженого курсу з погляду на підписану українським керівництвом угоду про асоціацію з ЄС. Дане слід сприймати як суттєвий крок щодо реалізації європейської перспективи України. Втім, саме зазначене стає політичним підґрунтям наукового осмислення проблеми як чіткого уявлення щодо рівня відповідності європейської інтеграції національним інтересам України з погляду її потреб, особливостей і тенденцій сучасного розвитку.

Так, не можна не визнати, що питання європейської інтеграції України, включно з питаннями, які характеризували процеси в межах Європейського Союзу, перебували в колі уваги українських дослідників протягом усього періоду незалежності української держави [1–6]. Завданням політичної науки при цьому залишається не тільки узагальнення накопиченого доробку, а й спеціальний аналіз тих вимірів, які не знайшли достатнього розгляду як з урахуванням особливостей розвитку Європейського Союзу, так і безпосередньо України.

Метою статті є аналіз інституційних і процесуальних тенденцій Європейського Союзу у вимірі національних інтересів України, і насамперед, інтересів суспільно-політичної єдності як необхідної складової інтеграційних перспектив України.

Так, питанням залишається, наскільки поступ у європейському інтеграційному напрямі може сприяти або, навпаки, гальмувати процес суспільно-політичної єдності України з огляду на суперечливість інтеграційних впливів глобального (і, зокрема, європейського рівня), з одного боку, а з іншого – суперечливість цивілізаційних впливів, які продовжує відчувати на собі українське суспільство всупереч загально національному патріотичному піднесенню українських громадян в умовах військового протистояння України з РФ.

Слід визнати в цьому відношенні, що порівняно з інтеграційними утвореннями на теренах СНД, і зокрема ЄЕП, репрезентованому в якості економічного об'єднання (при прихованій тенденції перетворення на політичне або навіть геополітичне формування) Європейський Союз від його конституціонування Маастрихтською угодою 1992 р. або Договором про Європейський Союз (почав діяти 1993 р.)¹ визначив не менш масштабні економічні та політичні інтеграційні орієнтири [7]. Зазначене узагальнено знайшло класифікацію в Маастрихтській угоді в якості трьох основ («опор») інтеграційної політики:

- Економічний і валютний союз (ЕВС)
- Спільна зовнішня політика і політика безпеки
- Спільна політика у сфері внутрішніх справ і юстиції

Додамо, що масштабність проектів інтеграції знайшла відображення в Маастрихтській угоді й щодо інституційної структури, обсягів повноважень провідних структур і механізмів прийняття рішень в ЄС. Так, Маастрихтська угода підвищила значення серед керівних структур Європейського Союзу Ради (міністрів) як законодавчого органу при поширенні сфери застосування нею системи голосування кваліфікованою більшістю (за чітко визначених норм подачі голосів країн-членів об'єднання²) [8]. Зазначене водночас стосувалося лише питань економічної політики (т. зв. першої опори), тоді як характер прийняття рішень з питань спільної зовнішньої політики і політики безпеки, а також з питань юстиції та внутрішніх справ (т. зв. друга і третя опори інтеграції) залишився міждержавним, заснованим на принципі однастайності. Важливого значення для балансу між централізмом і демократією набуло й підвищення ролі в прийнятті рішень ЄС Єврокомісії як вищої виконавчої влади Євросоюзу і Європарламенту як представницької структури, що напряму обирається громадянами країн-членів ЄС.

Так, в основу функціонування ЄС було покладено принцип субсидіарності (Стаття 3b Римського Договору про заснування ЄЕС від 25.03.1957), що зумовлював прийняття рішення на можливо нижчому рівні при залучення верхніх ланок управління до будь-яких дій лише в тому разі, якщо вони будуть ефективніші за відповідні дії нижніх ланок [9].

Зміни в системі міжнародних відносин і прискорення процесів економічної та політичної інтеграції в ЄС протягом 1990-х рр. окреслили вимогу перегляду Договору про Європейський Союз, що відбулося з прийняттям Амстердамського договору

¹ Маастрихтська угода була підписана в лютому 1992 р. і набула чинності в листопаді 1993 р. після її ратифікації 12 країнами Європейського співтовариства: Бельгією, Німеччиною, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Францією, Великобританією, Данією, Ірландією, Грецією, Іспанією, Португалією. 1995 р., у зв'язку з розширенням ЄС, до Маастрихтської угоди приєдналися Австрія, Фінляндія, Швеція.

² Рада міністрів за Маастрихтським договором складалась з 15 міністрів – по одному від кожної держави ЄС. Голоси країн-членів отримували вагові коефіцієнти відповідно до кількості населення цих країн при тому, що маленькі держави мали гарантоване мінімальне представництво. Граничне значення для кваліфікованої більшості встановлювалося на рівні 62 голоса з 87 (71 %). Франція, Німеччина, Італія та Об'єднане Королівство мали по 10 “голосів”; Іспанія -8 “голосів”; Бельгія, Греція, Нідерланди та Португалія – по 5 “голосів”; Австрія та Швеція – по 4 “голоси”; Данія, Ірландія та Фінляндія – по 3 “голоси”; Люксембург - 2 “голоса”.

1997 р. (увійшов у дію 1999 р.³) [10]. Договір конкретизував підходи країн-членів до спільної зовнішньої політики та політики безпеки, значно підвищивши роль Союзу у цій сфері. Вищим виконавчим органом, який мав визначати принципи, розробляти спільну стратегію, проводити спільні заходи, а також закріплювати систематичне співробітництво держав-членів, визнавалась Європейська рада. Одночасно було введено положення про активну, беззаперечну і в дусі лояльності та взаємної солідарності підтримку країнами-членами спільної політики Союзу.

Згідно тексту Амстердамського договору значним змінам підлягала організаційно-управлінська структура спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Значно підвищувалась роль Європарламенту, з яким мав консультиватися Голова Європейської ради. Держави-члени могли передавати на розгляд Раді питання, що стосуються спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Голова Ради мав скликати надзвичайні засідання Ради. Вводилася нова посада Верховного голови з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Особа, що мала посісти цю посаду, одночасно ставала Генеральним секретарем Ради зі своїм виконавчим апаратом – відділом планування політики та раннього попередження [11]. Амстердамський договір запроваджував новий захід, а саме – спільну стратегію, щодо якої Рада набувала права приймати будь-яке рішення кваліфікованою більшістю. Втім, передбачалося, що держава-член, виходячи з поданих нею доводів щодо національної політики, могла блокувати процес прийняття рішення на рівні Ради [12].

Наступний етап інституційних змін щодо функціонування Європейського Союзу (відповідно до Договору про ЄС) зумовлювався Ніццьким договором країн-членів, підписаним в лютому 2001 р. (увійшов в дію 2003 р.⁴) [13].

Необхідність прийняття нового договору зумовлювалася новою хвилею поширення Європейського Союзу, що передбачало необхідність з'ясування низки вагомих організаційних питань, і зокрема щодо суверенітету країн-членів, розподілу голосів в законодавчих, виконавчих, представницьких структурах ЄС, механізму прийняття рішень тощо.

В аспекті проблеми суверенітету Ніццький договір гарантував країнам-претендентам, насамперед, великі повноваження в процесі ухвалення рішень на рівні Євросоюзу. Зокрема, від моменту набуття країною членства в ЄС їй надавалось право пропонувати свого представника до Європейської Комісії: передбачалося зменшення членів комісії після того, як загальна кількість країн-членів ЄС досягне 27 (після вступу чергової групи). Розподіл вирішальних голосів у Раді Європи, а також місць в Європарламенті та дорадчих органах (Комітеті з економічних і соціальних питань, Регіональному комітеті) мав здійснюватися з урахуванням демографічного фактора із застереженням інтересів як «великих», «середніх», так і «малих» країн. Так, при оцінці нового розподілу вирішальних голосів у Раді Європи передбачалось брати до уваги не тільки кількість дійсних голосів, а й ту обставину, що для прийняття рішення необхідна щонайменше половина країн-членів (а в деяких випадках 2/3). За умов, якщо б це суперечило очікуванням «малих», кожна з них могла вимагати верифікації на предмет, чи дійсно в країнах, які приймають рішення, мешкає 62 % населення ЄС. Додатково до цього в аспекті захисту національних прав малих держав більшість питань, рішення з яких зазвичай приймалися Радою, було віднесено до так званої процедури спільного

³ Амстердамський договір був підписаний і ратифікований 15 країнами ЄС, що діяли в межах Маастрихтської угоди.

⁴ Ніццький договір було підписано 15 країнами-членами ЄС. 2004 р., після чергового поширення членства Євросоюзу, до Ніццького договору приєдналися Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словачія, Словенія, Чехія, Естонія. Загальна кількість країн-учасниць Ніццького договору становила 25 держав.

прийняття рішень (ст. 251 – Договору Європейського Співтовариства), яка власне давала право Європарламенту заблокувати їх.

Крім того, Ніццький договір окреслив механізм координації між суверенітетом та наднаціональністю як принципом функціонування інтеграційного об'єднання. Це знайшло своє відображення, по-перше, в перенесенні низки питань з режиму одного-стаїного схвалення рішень до режиму, за яким вони ухвалювалися кваліфікаційною більшістю голосів⁵ (що уможливило прийняття рішень усупереч позиції однієї або групи країн за умов подвоєння загальної кількості членів Союзу). По-друге, у впровадженні методу так званої поступової інтеграції, який полягає у почерговому віднесенні територій до наднаціональних – від ідентифікації території, з'ясування її значення для процесу інтеграції, охоплення регулюванням міжнародного права, включення до II або III «опор» міжнародної співпраці до остаточного усупільнення. З іншого боку, Ніццький договір створив низку бар'єрів, які в ході такого співробітництва мали забезпечити найслабші країни-члени ЄС від поділу на категорії і, як наслідок, від вилучення їх із важливих сфер, охоплених інтеграційними процесами [14].

Визначення перспектив розвитку Європейського Союзу, а також накопичення Договорів, що мали регламентувати його функціонування, підвело країн-членів до розробки проекту Конституції ЄС як міждержавного договору, що мав чітко визначити правові, інституційні та організаційні засади Союзу шляхом заміни всіх попередніх документів єдиним договором, узагальнення законодавчої процедури, зменшення правових інструментів ЄС, уточнення його повноважень. Проект Конституції був розроблений спеціально утвореним для цього Конвентом і після публічного міжурядового обговорення прийнятий у червні 2004 р. головами держав і урядів 25 країн ЄС. Урочисте підписання Конституційного договору відбулось 29 жовтня 2004 р. в Римі, після чого для набуття чинності він мав бути ратифікований усіма країнами Європейського Союзу. Однак, внаслідок того, що референдуми про ратифікацію Конституції у Франції (травень 2005 р.) та Нідерландах (червень 2005 р.) не дали позитивного результату, її впровадження було відкладено на невизначений термін.

Альтернативою європейської Конституції став Лісабонський договір, що був офіційно підписаний 13 грудня 2007 р. та після його ратифікації національними парламентами 27 держав Євросоюзу набув чинності 1 грудня 2009 р.⁶ Лісабонський договір (офіційно «Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти») – це, власне, декілька установчих документів, що внесли кардинальні зміни до структури і змісту попередніх інституційних документів Євросоюзу [15]. Лісабонський договір про Євросоюз запровадив засадничі положення діяльності ЄС, а також змінені положення про спільну зовнішню політику і політику безпеки (СЗППБ). Договір про функціонування ЄС, який замінив і значною мірою змінив Договір про заснування Європейського співтовариства, розвинув приписи Договору про Євросоюз стосовно сфер повноважень і діяльності

⁵ Згідно з ухваленою в грудні 2000 р. в Ніцці угоди, після розширення необхідна кваліфікована більшість мала скласти 258 голосів з 345. Розподіл голосів з 1 січня 2005 р. набув наступного визначення: Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція по 29 голосів; Іспанія – 27; Нідерланди – 13; Бельгія; Греція, Португалія – по 12; Австрія, Швеція по 10, Данія, Ірландія, Фінляндія – по 7 голосів; Люксембург – 2 голоси. Вагомість «голосів» нових членів ЄС розподілялась таким чином: Польща – 27, Румунія – 14, Чехія та Угорщина – по 12, Болгарія – 10, Словаччина та Литва – по 7, Латвія, Словенія, Естонія та Кіпр – по 4, Мальта – 3.

⁶ Лісабонська угода була підписана 27 країнами-членами Європейського Союзу після приєднання до нього в січні 2007 р. Болгарії і Румунії.

інститутів та допоміжних органів об'єднання. До установчих договорів було додано самостійний документ – Хартію Європейського Союзу про основні права.

Лісабонський договір враховував перспективи поглиблення європейської інтеграції, тому реформування охопило практично всі сфери діяльності ЄС. Нововведення стосувались ліквідації поліструктурного характеру Євросоюзу та наділення його міжнародною правосуб'єктністю. ЄС замінив Європейське співтовариство і став його правонаступником. Було ліквідовано поділ ЄС на три основи («опори»), хоча СЗППБ разом з Європейською політикою безпеки і оборони (ЄПБО) сформували окремий напрям діяльності, що регулюється Договором про Євросоюз і не має суто міжнародного характеру. Особливість цієї діяльності полягає насамперед в окремій процедурі ухвалення рішень.

Договір вніс інституційні зміни до структури ЄС. Замість п'яти запроваджувалось сім інституцій. До Європейського парламенту, Ради, Комісії, Суду та Рахункової палати додалися Європейська рада і Європейський центральний банк. Європейська рада отримала статус повноцінної інституції, чії рішення з політичних декларацій фактично набули характеру нормативних актів ЄС. Запроваджено посаду голови європейської ради, що обирається на 2,5 роки з можливістю переобрання. У зв'язку із зростанням ролі і повноважень ЄС у сфері СЗППБ/ЄПБО введено посаду верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, підпорядкованого голові Комісії і Європейської ради. Верховному представнику передано функції і повноваження верховного представника по ЄПБО і комісара по зовнішнім зв'язкам із підпорядкуванням йому служби зовнішніх зносин, включаючи усі посольства ЄС в третіх країнах і при міжнародних організаціях

Інституційний механізм ЄС за лісабонським договором став набагато розгалуженішим, у його діяльності посилюються елементи наднаціональності. Окрім допоміжних органів, до нього увійшло чимало установ з такими сферами компетенції, як фінанси, промисловість, медицина, захист прав людини, охорона навколишнього середовища, транспорт, спільна зовнішня політика і політика безпеки, інтелектуальна власність, простір свободи безпеки і правосуддя тощо.

Лісабонський договір надав вичерпне окреслення переліку компетенцій Євросоюзу з виокремленням його п'яти типів: виключна; спільна; координуюча; повноваження діяти з метою підтримки, координації чи доповнення дій держав-членів; специфічна компетенція в сфері СЗППБ/ЄПБО. Чітко визначено, до якого типу відноситься кожний напрямок політики ЄС.

Суттєві зміни було внесено в процедурні норми прийняття рішень. Це стосується, насамперед, відмови від права вето в Раді міністрів в якості законодавця і зміни системи голосування кваліфікованою більшістю у бік поширення останньої на значну кількість додаткових сфер. Рішення в Раді (міністрів) прийматимуться, якщо за них проголосувало понад 55 % країн (кількістю – не менше 15), що представляють, як мінімум, 65 % населення Союзу. Повне введення в дію нової системи голосування передбачено протягом 2014–2017 рр. при тому, що вона не розповсюджувалася на класичні «червоні лінії», які залишилися недоторканими. Зокрема, право вето зберігається в сфері СЗППБ/ЄПБО, соціальній політиці, податковій політиці, в питаннях боротьби з фінансовими порушеннями, у співробітництві з питань кримінального права та ключових аспектах екологічної політики.

Процедура прийняття рішень за Лісабонським договором регулюватиметься й через інституційні норми, зокрема, через посилення ролі в процесі прийняття рішень Європарламенту (кількість депутатів якого визначатиметься за коефіцієнтом від кількості країн-членів). Процедура спільного прийняття рішень застосовуватиметься приблизно 80 переданих у компетенцію ЄС питань, що майже вдвічі перевищує

попередні показники. Крім того, Європарламент на рівних з Радою міністрів братиме участь у затвердженні бюджету ЄС. Так, Європейський парламент уподібнюється в цьому відношенні до нижньої палати бікамерального законодавчого органу, в рамках якого він представляє громадян Євросоюзу, а Рада ЄС, як верхня палата, захищає інтереси держав-членів. Досягнення паритетності з Радою ЄС логічно завершує поетапну еволюцію Європарламенту від дорадчого органу до повноправного учасника законодавчого процесу в ЄС.

Інновацією є і включення в процес прийняття рішень ЄС Національних парламентів. Вони здійснюватимуть моніторинг законодавчих пропозицій Комісії з метою контролю за підтримкою принципу субсидіарності. Якщо протягом восьми тижнів після оголошення пропозиції Комісії більше третини парламентів країн ЄС зроблять заяву, що вона не відповідає принципу субсидіарності, і нададуть обґрунтування зазначеного, така пропозиція має бути переглянута (так званий механізм «жовтої картки»). Вагомого значення набуває й положення Договору щодо громадянської ініціативи, коли громадяни ЄС отримують право виступати з пропозиціями Європарламенту або Раді щодо зміни законодавства. Для цього необхідно заручитися підтримкою даної ініціативи з боку мільйона громадян. Комісія, однак, зберігає за собою право вирішувати, чи належить здійснювати заходи щодо задоволення цього запиту.

Втім, держави-члени і надалі визначатимуть і контролюватимуть розвиток і зміст європейської інтеграції завдяки збереженню вимоги однакості при перегляді установчих договорів, чіткішому розмежуванню повноважень між Європейським Союзом та державами-членами і, зокрема, дотриманню принципу присвоєння компетенцій, відповідно до якого Євросоюз діє винятково в межах повноважень, наданих йому установчими договорами [16–17].

Отже, якщо узагальнити риси еволюційного розвитку Європейського Союзу від Маастрихтського до Лісабонського договорів відповідно до інституційних і процедурних вимірів, то поряд із тенденцією виявлення наднаціональності в прийнятті рішень (як об'єктивний чинник зростання чисельності членів Союзу із одночасним поглибленням й поширенням сфер інтеграції) ЄС зберігає і, певним чином, посилює демократичні норми, що узгоджуються з централістськими засадами функціонування. Особливо важливим у даному відношенні є формування політики Європейського Союзу (через процедурні норми прийняття рішень) з урахуванням багатьох ситуативних моментів, що (на противагу прийняттю рішень у запропонованих інтеграційних об'єднаннях на теренах СНД із чітко визначеними параметрами на підпорядкування членів цих об'єднань геополітичному центру – Росії) дає можливості досягнення компромісних підходів з урахуванням національних інтересів як великих, так і середніх і малих держав.

Вищевикладене набуває особливого значення для України, що прагне реалізувати інтеграційну політику поєднано із розв'язанням складних внутрішньополітичних проблем. Так, з огляду на проблеми роз'єднаності українського суспільства, входження країни до Євросоюзу отримує характер ціннісного орієнтиру завдяки декільком надзвичайно вагомим факторам. Серед таких:

1. Цивілізаційний фактор. Європейський Союз – це об'єднання країн сталої демократії, реалізація якими загальноновизнаних демократичних принципів стало не просто критерієм входження в європейський інтеграційний простір, а нормою суспільного життя і міжнародних відносин. Показовим у цьому відношенні є те, що відповідно до Лісабонського договору (як чинної установчої угоди) ЄС визнає права, свободи та принципи, визначені у Хартії засадничих прав і робить її юридично обов'язковою. Держави-члени ЄС підписали Хартію 2000 р. Статус Хартії як юридично обов'язкової означає, що під час підготовки та імплементації своїх законів ЄС повинен

дотримуватися прав, що їх визначено в тексті Хартії. Держави-члени Союзу мають робити так само під час імплементації законодавства ЄС у себе.

Лісабонський договір підтвердив повагу ЄС до принципу рівності серед держав-членів і національної ідентичності кожної з них, до місцевих і регіональних автономій. Договір визначив зобов'язання Союзу захищати культурне та мовне розмаїття Європи [15].

Отже, євроінтеграційні орієнтири України зумовлюють повагу до національних тенденцій країни як важливої передумови консолідації суспільства на спільних ціннісних засадах. З іншого боку, досягнення Україною критеріїв членства в ЄС як відповідності демократичним нормам розвитку – цивілізаційного здобутку Європи – є платформою, що сприятиме опрацюванню спільних інтересів задля національної консолідації суспільства.

2. Інституційно-процесуальний фактор. Лісабонський договір окреслив механізм захисту національних інтересів країн-членів Європейського Союзу попри тенденцію на зростання наднаціональності об'єднання протягом більш як 20 років його історії. Проявом останнього є, насамперед, поширення сфери застосування Радою міністрів в процесі прийняття рішень системи голосування кваліфікованою більшістю (при зміні критеріїв подання голосів відповідно до чисельності населення країн-членів). Втім, зазначене торкнулось передусім малих країн при збереженні «ваги» голосів у процесі прийняття рішень великих і середніх держав. Так, принцип розподілу голосів за пропорцією населення міг би бути вигідним для України. Якщо б Україна приєдналась до ЄС найближчим часом, як вважають аналітики, то за зазначеною схемою вона посіла б почесну п'яту позицію, поступаючись Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії й випереджаючи Польщу та Іспанію [18].

Додатково в аспекті механізму захисту національних інтересів (як великих, так і середніх і малих держав) – зростання ролі в процесі прийняття рішень Європейської ради як вищого політичного органу ЄС, що складається з голів держав і урядів країн-членів ЄС, а також Європарламенту як законодавчого і водночас представницького органу Європейського Союзу, що напряму обирається громадянами держав-членів Союзу. На увагу заслуговує й новий інструмент залучення громадян до ухвалення рішень – так звана «громадянська ініціатива», яка передбачає, що один мільйон осіб (з 500 млн. громадян ЄС) декількох держав-членів може подати петицію до Європейської Комісії для внесення пропозицій щодо тих чи інших законопроектів. Таким чином, громадяни вперше отримують можливість прямо висловлюватися щодо законотворчого процесу в Європейському Союзі у розрізі захисту національних інтересів суспільства.

Крім того, згідно Лісабонського договору, більше можливостей безпосередньо впливати на процес ухвалення рішень в Європейському Союзі отримали національні парламенти країн-членів. Нова система так званого завчасного попередження надає їм право вносити коментарі до законопроектів. Це гарантуватиме реалізацію принципу субсидіарності, коли структури ЄС не перебиратимуть на себе вирішення питань, якщо вони краще розв'язуватимуться на національному або місцевому рівнях.

Так, тенденція наднаціональності взаємодіє відповідно до чинного законодавства ЄС із підтримкою суверенітету, реалізацією національних тенденцій (інтересів) його країн-членів. Для України – це перспектива завершення процесу формування української політичної нації як найважливіша ознака державності і збереження національного суверенітету країни.

3. Безпековий фактор. Лісабонський договір окреслив подальші кроки щодо формування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Договір розширив відповідні повноваження Європейського Союзу: до них увійшли операції з роззброєння, консультації та допомога з військових питань, а також допомога у відновленні ста-

більшості після конфліктів. Також Договір окреслив можливість тіснішої співпраці у сфері оборони між тими державами-членами ЄС, які цього забажають.

Лисабонський договір передбачає надання державами-членами цивільних та військових сил, потрібних для імплементації Спільної оборонної та безпекової політики, визначає роль Європейської оборонної агенції. Договір містить підпункт про солідарність (на добровільній основі) у разі, якщо держава-член стає жертвою терористичної атаки, природної або техногенної катастрофи. Мають місце нові положення щодо посилення боротьби з міжнародною транскордонною злочинністю, нелегальною міграцією, торгівлею людьми, зброєю та наркотиками.

Важливого значення набуває чинник віднесення СЗППБ до так званої «червоної лінії», в межах якої рішення приймаються за умов одностайного схвалення всіма державами-членами ЄС. Отже, місії, які ЄС може виконувати за його межами з підтримки миру, попередження конфліктів та зміцнення міжнародної безпеки, можуть здійснюватися у контексті Хартії ООН та за погодженням національних урядів країн-членів [15]. Для України (як перспектива) – це не тільки зміцнення обороноздатності як особливо важливого чинника в умовах реальних викликів безпеки і стабільності країни, а й зняття (на противагу НАТО) політизації проблеми як передумови згуртованості нації в її інтеграційному шляху розвитку.

4. Економічний фактор. Досягнення економічних і соціальних стандартів розвинутих країн-членів Європейського Союзу є однією з найбільш вагомих передумов реалізації національної ідеї про стабільну, соборну, суверенну Україну, що посідає гідне їй місце серед інших країн європейської спільноти. Здійснення реальних внутрішньополітичних і внутрішньоекономічних реформ із одночасним поступовим інтегруванням з ЄС є умовою не тільки покращення соціально-економічних показників в аспекті європейських стандартів і цінностей як практики внутрішнього розвитку, а й формування громадянського суспільства з ознаками політичної (громадянської нації) як засади суспільно-політичної єдності суспільства.

5. Фактор еволюційного розвитку Європейського Союзу. Однією з найбільш показових рис розвитку ЄС є тенденція поступовості, поетапності, зваженості та високого рівня відповідальності у розвитку європейської інтеграції – від простих форм регіональної інтеграції до більш складних і широкомасштабних: від зони вільної торгівлі, митного союзу і спільного ринку товарів – до єдиного внутрішнього ринку із вільним рухом товарів, послуг, капіталу, осіб, далі – до економічного й валютного союзу, запровадження спільної європейської валюти і лише на завершальному етапі – до політичного союзу. Слід врахувати, що інтеграційні процеси у політичній сфері відбуваються найбільш складно і суперечливо, оскільки вони передбачають наявність високого рівня взаємовідносин між країнами, готовність делегувати дедалі більшу частину свого суверенітету наднаціональним органам, зростання усвідомлення спільності потреб, інтересів, цінностей, наявність тенденцій до зближення, об'єднання різних елементів політичних відносин і зв'язків [5].

У контексті суспільно-політичного життя України – це можливість українського народу виокремити себе як унікальна політична нація, спроможна (з урахуванням кредиту часу та перспектив розвитку) досягти соборності на засадах спільних соціально-економічних і політичних інтересів, увійти еволюційно до Європейського Союзу в якості впливового суб'єкта політичних і соціально-економічних процесів європейського континенту.

РЕЗЮМЕ

Еволюционное развитие Европейского Союза в аспекте институциональных и процедурных тенденций строилось от Маастрихтских до Лисабонских соглашений

как с учетом усиления наднациональности в принятии решений, так и усиления демократических норм, которые согласовывались с централистскими основами функционирования.

Отмеченные тенденции приобретают особое значение для Украины, намеренной реализовать интеграционную политику воедино с решением сложных внутривнутриполитических проблем. Среди таких – разобщенность украинского общества, преодоление которой возможно с учетом ряда факторов развития ЕС как ценностных ориентиров для Украины. Это:

Цивилизационный фактор. Демократические нормы общественной жизни ЕС предполагают уважение национальных тенденций Украины как важного условия консолидации общества на единых ценностных основах

Институционально-процесуальный фактор. Тенденция поддержки суверенитета, национальных интересов стран-членов ЭС создает основу завершения процесса формирования украинской политической нации как признака государственности и сохранения суверенитета страны.

Фактор безопасности. Единая политика безопасности и обороны стран-членов ЕС предполагает (как перспектива) укрепление обороноспособности страны при деполитизации идеи коллективной безопасности как важного условия объединения украинского общества.

Экономический фактор. Достижение стандартов стран-членов ЕС может стать одним из наиболее важных условий реализации национальной идеи стабильной, соборной, суверенной Украины.

Фактор эволюционного развития. Тенденция поступательности, поэтапности интеграционного процесса в рамках ЭС создает возможность достижения украинским народом единства интересов как условия преодоления внутренних проблем и достижения социально-экономических и политических стандартов ЕС.

Ключевые слова: ЕС, институты, процессы, Украина

SUMMARY

Evolutional development of European Union in dimension of institutional and procedures tendencies was building from Maastricht to Lisbon Treaties with due regard to overnational as well as to democratic norms which were coordinated with centralistic foundation of their functioning.

Noted tendencies have acquired a special significance for Ukraine intended to realize integration policy in combination with overcoming its complicated internal problems. Among such problems – separateness of Ukrainian society which may be get over by respecting a number of factors of EU development as valuable orientations for Ukraine. These are:

Civilization factor. Democratic norms of social life of EU surmise respectful attitude to national tendencies of Ukraine as important condition for consolidation of society regarding common valuable foundations.

Institutional and judicial factors. The tendency of supporting sovereignty, national interests of countries-members of EU creates a basis for completing a process of forming of Ukrainian political nation as a feature of statehood and sovereignty of the country.

The factor of security. Common policy of security and defense of the countries-members of EU supposes (as a perspective) strengthening of defense capability of the country under depolitization of idea of collective security as an important condition for unification of Ukrainian society.

Economic factor. Reaching the standards of countries-members of EU may become one of the most important prerequisite of realization of national idea of stable, united, sovereign Ukraine.

The factor of evolutionary development. The tendency of continuity, stage character of integration character within EU creates possibility for reaching community of interests of Ukrainian people as condition for overcoming internal problems and getting socio-economic and political standards of EU.

Key words: EU, institutions, procedures, Ukraine

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Забарко Б. Україна та людський вимір європейського процесу (на шляху до включення в Європейські структури) / Б. Забарко // Політологічні читання. – 1993. – № 4. – С. 3–29.
2. Рудяков Л. До і після Маастрихту / Л. Рудяков // Політика і час. – 1996. – № 7. – С.41–45.
3. Кіш Є. Європа у пошуках нової ідентичності / Є. Кіш // Нова політика. – 1998. – № 3. – С. 3–6.
4. Терещенко О. С. Міфи про хартію основних прав Європейського Союзу / О. С.Терещенко // Юридичний журнал. – 2005. – № 5. – С. 92–94.
5. Деменко О. Ф. Європейський Союз після Лісабонської угоди / О. Ф. Деменко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – № 19. – С. 396–403.
6. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. Колективна монографія / Кер. авт. колективу і науковий редактор А. І. Кудряченко Інститут європейських досліджень НАН України. – К.: Фенікс, 2011.
7. The Maastricht Treaty. Treaty on European Union. Maastricht, 7 February 1992 [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.eurotreaties.com/maastrichteu.pdf>
8. Словник-довідник Європейського Союзу / Ред. Ю. Марченко. – К.: К.І.С., 2001. – С. 38–39.
9. Subsidiarity. EU Glossary [Electronic resource]. – Retrieved from: http://europe.eu.int/scadplus/lossary/subsidiarity_en.htm
10. The Treaty of Amsterdam. Amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts. Amsterdam, 2 October 1997 [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>
11. Амстердамський договір 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://djerelo.com/international-relations/130-mizhnarodni-organizacii/8081-60-amsterdamskyy-dogov%D1%96r-1997-r>
12. Смайтер Э. Текущее развитие права Европейского Союза: Амстердамский договор. Институт Европейского Права. Католический Университет Левена (Бельгия) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eulaw.edu.ru/documents/articles/amsterd_dogovor.htm
13. Treaty of Nice. Amending the treaty of European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts (2001/C80/01)/ 10.3.2001 Official Journal of the European Communities C 80/1 [Electronic resource]. – Retrieved from: http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf
14. Барч Я. Європейська інтеграція – Суверенітет – Самовизначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2001/4/20010480.html>
15. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. – Vol. 50. – 17 December 2007. – P.1-231 [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:en:HTML>
16. Путівник По Лісабонському договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/lisbontreaty_uk.pdf

17. Лиссабонський договір. Справка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ria.ru/politics/20091002/187235710.html>
18. Їжак О. Конституція Європейського Союзу: проблеми та перспективи для України (за досвідом республіки Польща) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/120.htm>

Надійшла до редакції 6.11.2014 р.

ББК Ф66

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ

О. С. Осельська

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються особливості структурування сучасного світового політичного простору, досліджується метарегіональна складова сучасної світової системи та аналізуються проблеми і перспективи залучення української держави до глобальних процесів інтеграції та метарегіоналізації.

Ключові слова: Українська держава, національна еліта, світ Модерніті, метарегіоналізм., сучасна світова система

Національні держави виявилися абсолютно не підготованими до нової глобальної ситуації і, багато в чому, перетворилися на ансамблі суперечливих соціальних та економічних інтересів. Традиційні державні інститути втрачають контроль над економічними процесами – як у масштабах світового господарства, так і в рамках власних територій. Існуючий набір функцій національної держави став все більше розтягуватися: частина цих функцій почала відходити на наддержавний рівень, а частина – на рівень штатів, земель, суб'єктів федерації та муніципальних утворень. Водночас на тлі поля активних і потенційних прибутків, що постійно звужується, сукупні витрати держави продовжують зростати, а система державного управління стає менш ефективною та модернізованою частиною суспільного організму.

Актуальність даної тематики полягає в тому, що головним питанням, перед яким стоїть сьогодні Українська держава – це спроможність України ефективно підтвердити або безнадійно втратити право на суверенне, свідоме, по-новому прочитане існування в Новому світі. Причому, вірогідність зміни пейзажу пов'язана не тільки із високою концентрацією проблем і загроз, але і з помітними змінами якості самостійності українського суспільства та держави у змістовному просторі новизни; визначеністю їхньої концептуальної та інтелектуальної опори в світі, який оперує все більше складними семантичними конструкціями.

Сучасна політична наука перебуває на порозі переходу до новітньої теорії осмислення світу, до філософсько-просторового розуміння буття, перенесення подій у внутрішній простір і внутрішній контекст, тобто у просторовий об'єм. Джерелом такого підходу до вивчення політичних процесів є сучасні парадигми геополітичної науки, зокрема метарегіональна парадигма, яка ґрунтується на результатах